

Retsensioon

Riigikogu VII, VIII ja IX koosseis. Statistikat ja kommentaare. Peatoimetaja Aaro Mõttus. Tallinn: Riigikogu Kantselei, Eesti Rahvusraamatukogu, 2004. 326 lk.

Parlament, kes on töötanud oma volituste lõpuni ja viinud seaduslike ja korraliste valimiseni, peetakse parlamentaarse demokraatia proovikiviks. Sõjajärgses Eesti Vabariigis on nüüdseks kolm Riigikogu koosseisu oma töö teinud. Ei ole olnud vajadust erakorraliste valimiste järele. Ei ole muudetud ka põhiseadust valdkonnas, mis puudutab riigi ülesehitust ja valitsemiskorda. Üksteist aastat parlamentarismi näitab, et Eesti on proovile hästi vastu pidanud ning Eesti Vabariiki võib pidada stabiilseks parlamentaarseks demokraatlikuks riigiks. Ei tasu aga unustada, et maailmasõdade vahel püsis parlamentaarne demokraatia Eestis 15 aastat: 1919–1934. See tõendab, et parlamentaarne demokraatia ei pruugi ka kolme Riigikogu koosseisu järel olla kõigile iseenesestmõistetav ja igaühe arvates riigile kõige sobilikum valitsemisvorm. Au ja kiitus 1992. aasta põhiseadusele, mis on suutnud olla kindlaks raamiks demokraatia kasvuraskustele, poliitilisele kirevusele, sagedasele parlamendijõudude ümberjaotumisele, aga ka populistlikele katsetele parlamentarismi millegi tõhusamaga asendada.

Esmakordselt on ühete kaante vahele saanud sõjajärgsete Riigikogu koosseisude kroonika. Tõsi, materjalipuudust VII, VIII ja IX Riigikogu kohta ei ole ning alates 1993. aastast on regulaarselt välja antud ka Riigikogu jooksvat kroonikat. Kuid koondülevaade seni puudus. Käesolev kogumik täidab selle lünga ja Riigikogu kirjutatud ajalugu rivistub väärikalt ühte ritta vanade parlamentide ajalooga.

Kogumik annab 19 peatükis ulatusliku ülevaate kolme eelmise Riigikogu koosseisu kohta. Täpset statistikat sisaldav väljaanne on asendamatu abimees kõigile, kellel on huvi süveneda viimase kümnendi Eesti poliitilisse ajalukku.

Kogumik algab 1992., 1995., 1999. ja 2003. aasta valimiste iseloomustamisega. Üksikasjalikult on käsitletud Eesti valimissüsteeme, sealhulgas sõjaeelseid, ning Riigikogu valimise seadust ja selle muudatusi. 1992. aasta Riigikogu valimisteks vastu võetud valimisseaduse üldpõhimõtted kehtivad tänaseni, kuigi seda on mitu korda parandatud ja täiendatud. Ammendav on valimistulemuste statistika, nii üleriigiliselt kui ka ringkondade lõikes. Kirjelduses joonistuvad selgepiirilisel välja poliitiliste jõudude toetustrendid.

Sisutihe on ülevaade kõigi selle perioodi Riigikogu liikmete tegevuse kohta.

Esitatud on kõigi sel perioodil Riigikogus töötanud liikmete üldandmed, samuti kokkuvõtte nende tööst komisjonides ja fraktsioonides. Ülevaatest ilmneb selgelt, et põhiosa oma tööst ei tee Riigikogu liige mitte täiskogu istungil suures saalis avalikkuse valvsa pilgu all, vaid hoopis Riigikogu tööorganeis – komisjonides ja fraktsioonides.

Avalikkusel on Riigikogu tööorganeist sageli ebapiisav või koguni väär arusaam. Riigikogu komisjonidest ei teata tihtipeale mitte midagi või peetakse neid üksnes korraldavateks kogudeks. Riigikogu töö korraldamine lasub siiski Riigikogu juhatuse õlgadel, juhatas

koosneb Riigikogu esimehest ja kahest aseesimehest. Riigikogu kümme alatist komisjoni teevad seevastu üksnes sisulist tööd: arutavad seaduseelnõusid, vaatavad läbi muudatusettepanekud ja valmistavad eelnõud ette täiskogu istungil arutamiseks ja otsustamiseks. Komisjon on õigupoolest see koht, kus sõlmitakse kompromisse poliitiliste jõudude vahel. Või kui see ei osutu võimalikuks, siis selgub komisjonis jõudude vahekord, mis üldjuhul peegeldub ka täiskogus. Alatiste komisjonide töökindlust on näidanud nende püsivus kolme koosseisu vältel. Peale alatiste komisjonide on veel mitut liiki teisi komisjone, kelle ülesanne on korraldada parlamentaarset kontrolli, tegelda uurimise või mõne üksikküsimusega. Ajutiste komisjonide paindlik struktuur on võimaldanud Riigikogul operatiivselt reageerida ühiskonnas toimuvale. Täpne statistika komisjonide koosseisude kohta ja nende pädevuse iseloomustus toob avalikkuse ette Riigikogu selle poole töö, mis igapäevaselt varju kipub jääma.

Riigikogu fraktsioonid on ühiskonnas tegutsevate erakondade peegeldus. Eestis kehtiva proportsionaalse valimissüsteemi kohaselt on fraktsioon nagu mudel erakonna toetusest ühiskonnas, sest Riigikogu kohtade arv on võrdeline erakonna toetusprotsendiga valimiste ajal. Fraktsioon on keskne parlamendipoliitika väljatöötamise koht ning ühtlasi vahendaja erakonna ja parlamendi ning rahva ja riigivõimu vahel. Asjaolu, et Riigikogus on esindatud eri maailmavaadet kandvad fraktsioonid, näitab ehk kõige selgemalt Eesti demokraatia toimimist. Et fraktsioonid on kolme Riigikogu koosseisu jooksul läbi elanud kõige suuremaid muutumisi, nimevahetusi ja ümberrivistumisi, on põhjalik ülevaade fraktsioonidest vaieldamatult üks kogumiku peamisi väärtusi.

Peale seaduste vastuvõtmise on Riigikogul ka muid ülesandeid. Üks olulisemaid on suhtlemine avalikkusega, aruandmine rahvale oma tegevuse ja riigi olukorra kohta. Samuti rahva tahte viimine valitsuseni. Sel otstarbel on Riigikogus moodustatud mitmeid mitteformaalseid kooslusi – ühendusi, toetus- ja sõprusrühmi –, mis liidavad Riigikogu liikmeid fraktsiooniväliselt, näiteks ühise arusaama või tegevusvalmiduse alusel konkreetses küsimuses. Sõprusrühmad on loodud teiste riikide parlamentidega suhtlemiseks ning koostöövõimaluste leidmiseks ühiste huvide esindamisel. Riigikogu delegatsioonid seevastu kannavad formaalset vastutust Riigikogu esindamise eest rahvusvahelistes organisatsioonides ja suhtlemisel teiste riikide parlamentidega. Kogumik annab asjakohase ülevaate kõigi nende tegevusvormide kohta.

Riigikogus esitatud eelnõude, vastuvõetud õigusaktide ja muu tegevuse põhjalik statistika iseloomustab Riigikogu kolme koosseisu huvitavalt ja asjakohaselt. Välja on toodud nii Riigikogu liikmete, komisjonide ja fraktsioonide kui ka valitsuse esitatud eelnõude statistika. Sellest ilmneb Riigikogu liikmete kõrge aktiivsus eelnõude esitamisel, kuid madal produktiivsus eelnõude menetlemisel. Viimane asjaolu näitab selgesti, et mitte alati ei ole eelnõu eesmärk korrastada õigussüsteemi, vaid sageli tahetakse sellega endale tähelepanu tõmmata ja kujundada avalikku arvamust.

Riigikogu ja teiste riigivõimu institutsioonide, valitsuse, presidendi, õiguskantsleri, riigikontrolli ja riigikohtu omavaheliste suhete analüüs avab Eesti parlamentarismi olemuse. Üksikasjalikult on ära toodud Riigikogu ja teiste institutsioonide koostöövormid ja

kompetentsiküsimused. Kogumik ilmestab tõika, et Eesti riik on tervik ning igal institutsioonil on oma eripärane, kuid riigi toimimises oluline koht.

Kogumikus esitatud arvanded ja kommentaarid näitavad ilmekalt selle töö hulka, mis on vajalik murdmaks läbi Riigikogu poliitilise elu kirevuse – sagedaste poliitiliste jõudude ümberrivistumise, nimevahetuste, liitumiste, lõhenemiste ja ülejooksmiste rägastiku. Hästi süstematiseeritud kommentaarid teevad Riigikogu selle perioodi olemuse kergesti mõistetavaks ka neile, kes igapäevaselt Riigikogu tööga kokku ei puutu.

Riigikogu kolme koosseisu kogumik on tänuväärne algatus, mis avab tee tulevaste koosseisude tegevuse analüüsile. Latt on seatud kõrgele, olgu see innustavaks tähiseks tulevastele tegijatele.